

Espoon kaupungin suomenkielisen opetuksen tulosityksikölle:

Vaatus katsomusaineiden opetusjärjestelyistä

Esitän ensin vaatimukseni yleisen perustan, sitten vaatimukseni Espoon kaupungille ja lopuksi Espoon kaupungin peruskoulun nykyisen tilanteen tarkastelun.

Vaatumukseni yleinen perusta. Kantelin syyskuussa 2003 eduskunnan oikeusasiamiehelle tavoista, joilla toisaalta Helsingin kaupungin opetustoimi ja toisaalta Espoon kaupungin opetustoimi olivat toteuttaneet 1.8.2003 voimaan astuneet uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetusta koskevat perusopetuslain muutetun 13 §:n ja lukiolain muutetun 9 §:n sekä perustuslain 11 §:n säännöksen, että kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Nämä kanteluni koskivat myös suoraan tai välillisesti Opetushallituksen kesäkuussa 2003 asiasta antamia muistioita/tiedotteita. Heinäkuussa 2003 oli helsinkiläisen Roihuvuoren ala-asteen koulun rehtori Satu Honkala kannellut eduskunnan oikeusasiamiehelle näistä Opetushallituksen muistioista.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio ratkaisi 6.6.2005 Satu Honkalan kantelun (dnro 1705/4/03) ja 22.6.2005 Helsingin-kanteluni (dnrot 1991/4/03 ja 2097/4/03) sekä samoin 22.6.2005 Espoon-kanteluni (dnro 2083/4/03). Kanteluni hän käänsi koskemaan yksin Opetushallituksen ohjeita, ja niiden ratkaisuihin hän viittasi Satu Honkalan kantelusta antamaansa ratkaisuun. Ratkaisut vaativat Opetushallitusta tarkentamaan ohjeensa ja esittämään 31.12.2005 mennessä, mihin toimenpiteisiin Opetushallitus on asiassa ryhtynyt. Opetushallitus antoi 28.2.2006 perusopetusta ja 31.3.2006 lukiota koskevat täsmennetyt muistiot (tiedotteet 19/2006 ja 28/2006; verkkoon ja siten tiedokseni ne tulivat 15.3.2006 ja 26.4.2006).

Korkein hallinto-oikeus antoi 25.11.2004 vuosikirjapäätöksen KHO:2004:99, joka antaa perusopetuslain 13 §:n eräälle ilmaisulle seuraavan tärkeän tulkinnan: ”Kun otetaan huomioon uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentti ja lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta annetun lain 5 §, toinen huoltajista ei toisen huoltajan vastustaessa voi pätevästi tehdä perusopetuslain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman lapsen osallistumisesta [enemmistön] uskonnolliseen opetukseen.” Perusteluina käytetyt lainkohdat sanovat erityisesti, että lapsen uskonnollisesta asemasta päättävät pääsäännön mukaan huoltajat yhdessä ja että asiassa, jolla on huomattava merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta, voivat huoltajat päättää vain yhdessä.

Opetushallitus viittasi tähän KHO:n päätökseen lisäselvityksessään ja -lausunnossaan 18.3.2005 kanteluistamme. Tämä näkyy seuraavasti apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa Satu Honkalan kanteluun:

”Opetushallituksen mukaan korkeimman hallinto-oikeuden mainitusta perusopetuslain 13 §:n 1 momentin tulkinnasta voitaneen päätellä, että ennen lainmuutosta uskonnonopetukseen osallistuvien uskontokuntiin kuulumattomienkin osallistuminen edelleen opetukseen edellyttäisi huoltajien nimenomaista tahdonilmaisua.

Edellä esitetyn päätelmän mukaan myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien oppilaiden osalta heidän edelleen osallistuminen enemmistön uskonnonmukaiseen uskonnonopetukseen edellyttäisi Opetushallituksen käsityksen mukaan heidän huoltajiensa nimenomaista tahdonilmaisua.

Edellä esitetyn vuoksi tiedote kaipaa Opetushallituksen käsityksen mukaan täsmennystä siltä osin kun siinä on kysymys niistä enemmistön uskonnonopetukseen osallistuvista, jotka ovat ennen lainmuutosta tehdyn ratkaisunsa perusteella jatkaneet uskonnonopetuksen osallistumisvelvollisuuttaan. [Tässä on ilmeisesti kömmähdys, sillä Opetushallituksen lisälausunnossa 18.3.2005 lukee: ”jatkaat uskonnon opetuksessa ilman lakiin perustuvaa velvollisuutta”.]

Kannanotto: Opetushallitus on ilmoittanut pitävänsä tarpeellisena tiedotteen tarkistamista edellä mainitulta osin. Asia ei anna minulle aihetta enempään toimenpiteisiin.”

Tästä käy erityisen selväksi se, että huoltajien nimenomainen tahdonilmaisuu tarvitaan noissa tapauksissa. Tämä oli myös omien kanteluideni yksi tärkeimmistä tavoitteista. Mutta viittauksesta korkeimman hallinto-oikeuden antamaan perusopetuslain 13 §:n 1 momentin tulkintaan käy selväksi edelleen se, että sellaisen tahdonilmaisun on oltava nimenomaan huoltajien yhteinen. Jälkimmäinen näkemyshän on juuri Opetushallitukselle edellisen päätelmän peruste. Toisaalta kanteluissani esittämäni kantani mukaan edelliselle päätelmälle riittää jo perusopetuslain 13 § sellaisenaan. Mielestäni apulaisoikeusasiamies ratkaisunsa lainaamassani osassa hyväksyi näkemyksen, että tahdonilmaisun on oltava huoltajien yhteinen.

Opetushallituksen uuden peruskoulua koskevan muistion kohdan 1.3 (Oppilaan ja huoltajan asema) neljäs ja viides kappale kuuluvat seuraavasti:

”Perusopetuslain 13 §:n voimaantullessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistui osa sellaisista oppilaista, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluivat johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton perusteella opetuksen järjestäjän tai koulun tulee tiedottaa huoltajille, että näiden tulee erikseen ilmoittaa, mihin opetukseen oppilas jatkossa osallistuu (mikäli ilmoitusta ei ole tehty lain voimaantulon jälkeen). Ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti.”

Opetushallitus on siis ratkaissut asian niin, että huoltajien tulee ilmoittaa, mihin opetukseen kysytynlaisessa tilanteessa oleva oppilas jatkossa osallistuu. Monikko tarkoittaa huoltajia yhdessä. Mutta valitettavasti tiedotteessa ei mainita sanallakaan, että takana on korkeimman hallinto-oikeuden laintulkinta, sillä se taas olisi auttanut

asian oikein ymmärtämistä ja sen vakavaa huomioonottamista. Kaikkialla muualla tiedotteessa on käytetty yksikköä paitsi kohdan 4 (Koulun perinteiset juhlat) seuraavassa uudessa tekstissä ”Tarvittaessa huoltajien kanssa voidaan sopia oppilasta koskevasta yksilöllisistä järjestelyistä ja mahdollisesta vaihtoehtoisesta toiminnasta.” Myös sulkeissa oleva teksti antaa ymmärtää, että ajanjaksona 1.8.2003–24.11.2004 (siis lainmuutoksen jälkeen, mutta ennen KHO:n ratkaisua) tehty tuolloin vallinneen lain sananmukaisen tulkinnan mukainen oppilaan *yhden* huoltajan tekemä ilmoitus enemmistön uskonnonopetukseen osallistumisesta olisi edelleen aina pätevä, eikä oppilaan huoltajille opetuksen järjestäjän tai koulun silloin edes tarvitsisi tiedottaa mitään. Näin ollen tiedotteesta saattaa pikemminkin saada sen väärän käsityksen, että yhden huoltajan ilmoitus riittäisi uskonnonopetukseen osallistumiseen.

Samoin harhaanjohtavaa on tiedotteen lainaukseen sisältyvä vaatimus, että *huoltajien* (siis monikossa) tulisi tarvittaessa ilmoittaa, että uskonnonopetuksessa ollut uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton oppilas siirtyy elämäkatsomustiedon opetukseen, sillä tällaisen ilmoituksenhan voi KHO:n ratkaisun perusteella tehdä yksikin huoltaja vaikka vastoin toisen huoltajan kantaa. Itse asiassahan tällöin mitään kodin ilmoitusta ei edes tarvittaisi, vaan koulun olisi tehtävä tämä siirto muiden ilmoitusten tai pyyntöjen puuttuessa.

Tein 28.3.2006 eduskunnan oikeusasiamiehelle kantelun (dnro 1066/4/06) siitä, että nämä Opetushallituksen uudet ohjeet vaikenivat kyseisestä KHO:n antamasta laintulkinnasta, mikä voi johtaa koulutuksen järjestäjät, koulut ja huoltajat harhaan.

Tietysti KHO:n ratkaisun suoran lainaamisen sijasta olisi ohjeessa parempi antaa siihen perustuva toimintatapa, mutta kuitenkin maininnalla, että toimintatapa perustuu KHO:n laintulkintaan.

Opetushallitus ottaa 30.5.2006 kantelustani antamassaan selvityksessä selvän kannan oikeasta toimintatavasta:

”Opetushallitus on kantelijan kanssa samaa mieltä siinä, että ilmoitettaessa uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas enemmistön uskonnonopetukseen, tulee ilmoituksessa olla kaikkien oppilaan laillisten huoltajien allekirjoitus.”

Näin asia olisi tullut esittää jo Opetushallituksen tiedotteessa, ja lisäksi mielestäni olisi siis tullut myös kertoa, että kyseessä on vallitseva uusi laintulkinta, jonka tuotti eräs KHO:n antama ratkaisu.

Taatakseni oikeat toimintatavat tein 29.8.2006 opetusministeriölle esityksen muuttaa perusopetuslain 13 § puhumaan huoltajien yhteisistä tahdonilmaisista. Tarkemmin sanoen pyysin opetusministeriötä ryhtymään toimenpiteisiin perusopetuslain uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta koskevan 1.8.2003 voimaan tulleen 13 §:n muuttamiseksi niin, että pykälässä mainitut huoltajan ilmoitus (1 mom), huoltajan pyyntö (3, 5 ja 6 mom) ja huoltajan päätös (4 mom) muutettaisiin vastaavasti muotoon huoltajien yhteinen ilmoitus, huoltajien yhteinen pyyntö ja huoltajien yhteinen päätös. Esitin myös, että kuitenkin tällöin pykälään tulisi ottaa sama tuomioistuinten päätökseen viittaava poikkeussäännös kuin on lapsen uskonnollisesta asemasta päättämisen suhteen uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentin viimeisessä virkkeessä.

Opetusministeriölle tekemääni lainmuutosesitystä perustelin yksityiskohtaisemmin sillä, että kuten oppilaan ilmoittaminen oppilaiden enemmistön uskonnon opetukseen vastaisi hänen liittämistään tämän enemmistön uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi perusopetuslaista hänelle koituvien seurausten puolesta, niin vastaava koskee perusopetuslain 13 §:ssä tarkoitettua pyyntöä ja päätöstä. Tarkemmin sanoen huoltajan pyyntö, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton oppilas saa osallistua muuhun opetuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen kuin oppilaiden enemmistön uskonnollisen yhdyskunnan mukaiseen uskonnonopetukseen sillä perusteella, että tämä opetus oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan, vastaa oleellisesti sitä tai on sitovampaakin kuin, että hänet liitetään jonkin asianomaisen uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi, ja joka tapauksessa kyseisen ratkaisevan käsityksen esittäminen lapsen uskonnollisesta katsomuksesta on oltava huoltajien yhteinen, jotta sillä voisi olla merkitystä. Muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon (käytän tätä nimeä tällä hetkellä voimassa olevan nimen ortodoksinen kirkkokunta sijasta, sillä eduskunta hyväksyi 20.10.2006 lain ortodoksisesta kirkosta, laki sisältää tämän nimenmuutoksen ja lain on tarkoitus tulla voimaan jo 1.1.2007) kuuluvan oppilaan huoltajan pyyntö saada oppilaalle oman uskonnon opetusta tarkoittaa toisaalta sellaista katsomuksellista kannanottoa tämän opetuksen sisällöstä ja toisaalta sellaista kannanottoa lapselle asetettavasta osallistumisvelvollisuudesta, että pyyntöä ei mielestäni voi yksi huoltajista pätevästi tehdä vastoin toisen huoltajan kantaa. Tämän tapauksen suhteen kuitenkin Opetushallitus on apulaisoikeusasiamiehen kannanoton perusteella tehnyt 21.8.2006 opetusministeriölle tarkennuspyynnön vähemmistöuskontojen opetukseen osallistumisesta. Pyyntö saattaa johtaa muutoksiin tässä kysymyksessä, vaikka onkin ehkä hankala nähdä, että oppilas voitaisiin sittenkään velvoittaa osallistumaan kyseiseen opetukseen ainakaan silloin, kun sen katsottaisiin olevan useamman uskonnollisen yhdyskunnan yhteistä. Edelleen huoltajan pyyntö, että uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalla, jolle ei järjestetä oman uskonnon opetusta (mahdollisesti siksi, että sitä ei ole pyydettykään), opetetaan elämänskatsomustietoa, tarkoittaa sellaista ratkaisua lapsen katsomuksesta, että sitä ei yksi huoltajista voi tehdä vastoin toisen huoltajan kantaa, elämänskatsomustiedon opetus kun tarkoitettu ensisijassa uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille, kuten sen tulee ollakin. Lopuksi useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan huoltajan päätös siitä, minkä uskonnollisen yhdyskunnan opetukseen oppilas osallistuu, on luonteeltaan sellainen, että sitä ei yksi huoltajista voi pätevästi tehdä vastoin toisen huoltajan kantaa.

Mielestäni myös, kuten opetusministeriöllekin kerroin, muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalla kyseisen uskonnollisen yhdyskunnan järjestämän koulun uskonnon opetusta korvaavan opetuksen on oltava huoltajien periaatteessa yhteisesti pyytämää, ja siksi koulun on vaadittava tästä opetuksesta huoltajien yhteinen luotettava selvitys.

Esittämäni lainmuutos mielestäni vain saattaisi KHO:n ennakkoratkaisun antaman vallitsevan laintulkinnan itse lakitekstiksi. Siis esittämäni lakia pitäisi noudattaa jo nyt.

On huomattava, että jos oppilaasta ei tehdä perusopetuslain 13 §:ssä tarkoitettua huoltajan/huoltajien yhteistä tahdonilmaisua eli ilmoitusta, pyyntöä tai päätöstä eikä myöskään selvitystä korvaavasta opetuksesta, niin koulu kuitenkin tietää, mitä oppilaalle opetetaan, ja voi tämän *oletusarvoisen opetuksen* huoltajille tiedottaa. Nimittäin, olettamalla yksinkertaisuuden vuoksi, että evankelis-luterilainen kirkko on oppilaiden enemmistön uskonnollinen yhdyskunta, tähän kirkkoon kuuluvalla oppilaalle opetetaan tietysti evankelis-luterilaista uskontoa, ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalle opetetaan ortodoksista uskontoa (kolmen säännön täytyessä), uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle opetetaan elämäkatsomustietoa (jälleen kolmen säännön täytyessä) ja muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalle järjestetään perusopetusasetuksen 5 §:n määräämää muuta opetusta tai ohjattua toimintaa, kuten myös äsken tarkastelemissani tapauksissa, jos kolmen sääntö ei täyty. On huomattava, että mainitsemani perusopetusasetuksen 5 §:n määräämä muu opetus tai ohjattu toiminta ei sisänsä voi olla yhdenkään huoltajan eikä yhdenkään oppilaan katsomuksen vastaista; tämä järjestely ei myöskään vaaranna elämäkatsomustiedon opetusta ensisijassa uskollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien oppiaineena.

On edelleen huomattava, että koulun oikea toimintatapa on vaatia nimenomaan edellisessä kappaleessa tarkoittamani huoltajien yhteinen kirjallinen tahdoilmaisus silloin, kun se on tarpeen perustaksi koulun omille opetusjärjestelyille, sen sijaan, että koulu hyväksyisi perustaksi oppilaan kahdesta (tai useammasta) huoltajasta yhden huoltajan tekemän kirjallisen tahdonilmaisun ja pitäisi sen voimassa, paitsi ellei toinen (tai muu) huoltaja saisi mahdollisesti tietää tästä tahdonilmaisusta ja omasta päätösvallastaan ja silloin (pätevästi) kiistäisi kirjallisesti toisen huoltajan yksin tekemän tahdonilmaisun. Koulun on nimittäin tiedotettava riittävällä tavalla asioista huoltajille. Toisaalta esimerkiksi koulun ilmoituksen huoltajille siitä, että oppilaalle opetetaan elämäkatsomustietoa (kun huoltajat eivät olleet toisenlaista yhteistä tahdonilmaisua esittäneet), olisi tietysti hyvä olla, vaikkakaan ei välttämätöntä, yhden huoltajan kuittaaman ja kouluun palauttaman. Kertoipa tuo huoltaja sitten toiselle huoltajalle tai ei tästä koulun ilmoituksesta ja olipa tuo toinen huoltaja asian hänelle mahdollisesti tultua kerrotuksi asiasta mitä mieltä tahansa, se ei muuta sitä, että koulun on opetettava oppilaalle elämäkatsomustietoa. Missään tapauksessa koulu ei saa vaatia, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan osallistumiseen elämäkatsomustiedon opetukseen tarvittaisiin jonkinlainen huoltajien yhteinen ilmoitus.

Sen seikan tähden, että opetusministeriölle esittämäni lainmuutosta pitäisi noudattaa jo nyt, ja Opetushallituksen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisujen vaatimuksesta uudistamien tiedotteiden nojalla opetuksen järjestäjän ja koulun tulee mielestäni siis menetellä seuraavasti.

Vaatimukseni Espoon kaupungille.

(1) Vaadin, että mahdollisimman pian on Espoon kaupungin peruskoulun kaikilla luokka-asteilla tehtävä seuraavanlainen kirjallinen kysely jokaisen sellaisen oppilaan huoltajille, joka ei nykyään ole yllä tarkoittamassani oletusarvoisessa (katsomusaine)opetuksessa (tai sen vastineessa). Kyselyn tarpeeksi on mainittava perusopetuslain muutos vuonna 2003, korkeimman hallinto-oikeuden antama perusopetuslain tulkinta vuonna 2004, eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen kannanotto vuonna 2005 sekä Opetushallituksen näihin perustuvat ohjeet vuonna 2006. Kyselyn lähtökohtana on se katsomusaineopetus, jossa oppilas nykyään on, ja siksi kysely jakaantuu neljään eri tapaukseen (tapauksiin (a)–(d) alla). Kyselyä ei tarvita tapauksessa, että oppilas on aloittanut peruskoulun aikaisintaan vuonna 2004 ja hänellä on kouluun ilmoittamisestaan lähtien ollut vain yksi huoltaja. Kyselyssä on mainittava, että huoltajien ei ole pakko kyselyyn vastata, ei varsinkaan silloin, jos huoltajat eivät ole yksimieliset, mutta että kuitenkin olisi asiallista, että tällöinkin yksi huoltajista kuittaisi kyselyn ja siihen sisältyvän koulun ilmoituksen jatkotoimenpiteistä tiedoksi saaduksi.

(a) *Kysely jokaisen evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksessa olevan evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumattoman oppilaan huoltajille.*

Huoltajille on kerrottava, että koulu siirtää oppilaan pois evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksesta, paitsi jos huoltajat yhdessä ilmoittavat, että oppilas osallistuu edelleen tähän opetukseen. Huoltajille on edelleen kerrottava, että muussa tapauksessa vaihtoehdot ovat seuraavat. Ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan oppilaan koulu sijoittaa ortodoksisen uskonnon opetukseen. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan koulu sijoittaa elämäkatsomustiedon opetukseen. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan huoltajat voivat myös yhdessä pyytää, että oppilas saa osallistua muuhun Espoon kaupungin järjestämään uskonnon opetukseen (ortodoksisen ohella katolisen tai islamin uskonnon), jos tämä opetus oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan. Muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan oppilaan huoltajat voivat yhdessä pyytää oppilaalle tämän oman uskonnon opetusta (ja oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan samalla yhdessä päättää, minkä niistä uskonnon opetusta) tai yhdessä pyytää oppilaalle elämäkatsomustiedon opetusta tai yhdessä luotettavasti selvittää, että oppilas saa oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta; muussa tapauksessa koulu järjestää oppilaalle muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa — näin erityisesti, jos pyydettyä oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä.

(b) *Kysely jokaisen muussa uskonnonopetuksessa kuin evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksessa olevan ortodoksiseen kirkkoon kuulumattoman oppilaan huoltajille.*

Huoltajille on kerrottava, että koulu siirtää oppilaan pois tästä uskonnon opetuksesta, paitsi jos huoltajat yhdessä pyytävät, että oppilas saa yhä osallistua tähän opetukseen. Huoltajille on edelleen kerrottava, että muussa tapauksessa vaihtoeh-

dot ovat seuraavat. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan koulu sijoittaa elämäkatsomustiedon opetukseen. Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattoman oppilaan huoltajat voivat myös yhdessä ilmoittaa oppilaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai yhdessä pyytää, että tämän sijasta oppilas saa osallistua johonkin muuhun Espoon kaupungin järjestämään uskonnon opetukseen (ortodoksisen, katolisen tai islamin uskonnon) kuin jossa hän nyt on, jos sellainen opetus oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan. Uskonnolliseen yhdyskuntaan (tällöin muuhun kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon) kuuluvan oppilaan huoltajat voivat yhdessä ilmoittaa oppilaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan yhdessä pyytää oppilaalle jotain muuta oman uskonnon opetusta kuin nykyistä tai yhdessä pyytää oppilaalle elämäkatsomustiedon opetusta tai yhdessä luotettavasti selvittää, että oppilas saa oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta; muussa tapauksessa koulu järjestää oppilaalle muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa — näin erityisesti, jos pyydettyä oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä.

(c) *Kysely jokaisen elämäkatsomustiedon opetuksessa olevan uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan huoltajille.*

Huoltajille on kerrottava, että koulu siirtää oppilaan pois elämäkatsomustiedon opetuksesta, paitsi jos huoltajat yhdessä pyytävät, että oppilas saa yhä osallistua tähän opetukseen. Huoltajille on edelleen kerrottava, että muussa tapauksessa vaihtoehdot ovat seuraavat. Huoltajat voivat yhdessä ilmoittaa oppilaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai huoltajat voivat yhdessä pyytää tämän oman uskonnon opetusta (ja oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan samalla yhdessä päättää, minkä niistä uskonnon opetusta) tai huoltajat voivat yhdessä luotettavasti selvittää, että oppilas saa oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta; muussa tapauksessa koulu järjestää oppilaalle muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa — näin erityisesti, jos pyydettyä oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä.

(d) *Kysely jokaisen sellaisen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvan oppilaan huoltajille, joka saa oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta.*

Huoltajille on kerrottava, että koulu hyväksyy tämän opetusjärjestelyn edelleen ainoastaan, jos huoltajat yhdessä ilmoittavat, että oppilas jatkaa tässä opetuksessa. Huoltajille on edelleen kerrottava, että muussa tapauksessa vaihtoehdot ovat seuraavat. Huoltajat voivat yhdessä ilmoittaa oppilaan evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai huoltajat voivat yhdessä pyytää oppilaalle tämän oman uskonnon opetusta (ja oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan samalla yhdessä päättää, minkä niistä uskonnon opetusta) tai huoltajat voivat yhdessä pyytää oppilaalle elämäkatsomustiedon opetusta tai oppilaan kuuluessa useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan yhdessä luotettavasti selvittää, että op-

pilas saa oppilaan jonkin muun oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaa koulun uskonnon opetuksen korvaavaa opetusta kuin sen, jonka opetuksessa oppilas nyt on; muussa tapauksessa koulu järjestää oppilaalle muuta (kuin katsomusaine)opetusta tai ohjattua toimintaa — näin erityisesti, jos pyydettyä oppilaan oman uskonnon opetusta ei järjestetä.

(2) Vaadin, että Espoon kaupunki tekee jatkossa kohtaa (1) vastaavan kyselyn myös Espoon kaupungin peruskouluun muualta Suomesta muuttavan tai ulkomailta tulevan oppilaan tapauksessa. Ei nimittäin ole varmaa, että muualta Suomesta muuttavasta oppilaasta olisi tehty kyselyitä (1) tai (3) vastaava kysely.

(3) Vaadin, että Espoon kaupunki tekee jatkossa kohtaa (1) vastaavan kyselyn myös aina silloin, kun keväisin huoltajat ilmoittavat lapsen Espoon kaupungin peruskoulun ensimmäiselle vuosiluokalle seuraavaksi syksyksi. Ilmoituslomake on siis muotoiltava niin, että koulu kertoo siinä lapsen huoltajille, mikä on se oletusarvoinen opetus, jonka koulu oppilaalle järjestää, elleivät huoltajat yhdessä päättää jostain toisesta järjestelystä silloin, kun siihen on huoltajilla oikeus. Ensimmäisen kerran tämä tulee esille jo keväällä 2007, joten asiasta on kaupungin päätettävä pian.

Espoon kaupungin peruskoulun nykyinen tilanne. Olin syyskuussa 2003 kannellut eduskunnan oikeusasiamiehelle erityisesti siitä tavasta, jolla Espoon kaupunki oli toteuttanut perusopetuslain muutetun 13 §:n. Olin kanteluni voittanut kesäkuussa 2005 siinä mielessä, että Opetushallitus vaadittiin korjaamaan tiedotteensa, johon Espoon kaupunki oli nojautunut itse perusopetuslain sijasta. Keväällä 2006 Opetushallitus antoi uusitun tiedotteensa (/muistionsa/ohjeensa). Itse tässä tiedotteessa oli taas arvosteltavaa, mikä vei aikaani, kuten vei moni muukin hankkeeni uskonnonvapauden puolesta. Niinpä vasta elokuun 2006 lopussa ehdin ensimmäistä kertaa sitten kanteluni tekemisen vuonna 2003 ryhtyä tutustumaan siihen, kuinka Espoon kaupunki on sittemmin asiat järjestänyt.

Etsin siis elokuun 2006 loppupuolella Espoon kaupungin verkkosivuilta siellä olevat asianomaiset oppaat ja lomakkeet ja pyysin lisää Espoon kaupungin katsomusaineiden konsultoivalta opettajalta Marita Uittamolta. Hän ehti hyvin ymmärrettäviltä kiireiltään vastata heti vain lyhyesti. Dokumentteja hän lähetti ystävällisesti minulle sitten syyskuun alkupuolella. Tuolloin taas omat työkiireeni estivät minulta kaiken kommentoinnin hänelle.

Verkossa oli 22.8.2006 (mutta ei enää 30.10.2006) sinne 8.12.2005 asennettu lomake ”Ilmoitus/päätös: peruskoulun uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetus” (**liite 1**). Lomake on kutakuinkin sama kuin vuonna 2003 käytössä ollut lomake eli silloisen kanteluni liite (f). Lomakkeessa on edelleen se sama vika, josta sitä moitin, että sellaisen oppilaan huoltaja, joka kuuluu muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan/kirkkoon, pakotetaan ilmoittamaan oppilas evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen tai pyytämään oman uskonnon opetusta; vain jos pyydettyä oman uskonnon opetusta ei sitten lainkaan järjestetä, huoltajalla on muita valinnanmahdollisuuksia. Tämä on

kuitenkin vastoin Espoon-kanteluni päätöstä. Se on vastoin myös tämän päätöksen mukaista Opetushallituksen 28.2.2006 antaman korjatun tiedotteen kohdan 1.1 suositusta. Lomakkeeseen pyydetään myöskin vain yhden huoltajan allekirjoitus, vaikka kaikkien huoltajien allekirjoitus tarvittaisiin kaikkiin muihin valintoihin paitsi oppilaan osallistumiseen koulun tarjoamaan korvaavaan opetukseen, jonka taas tulisi olla oppilaalle oletusarvoinen ratkaisu eli seuraus muiden valintojen puuttumisesta. Lomakkeessa ei siis ole välitetty ottaa huomioon KHO:n päätöstä, johon kuitenkin oli viitattu Espoon-kanteluni päätöksessä (sisältöä kuitenkin selostamatta) ja jonka mukainen toimintatapa oli (ainakin Opetushallituksen väitteen mukaan) Opetushallituksen korjatussa tiedotteessa. Minusta nämä moitteet ovat oire siitä, että asioita ei hoidettu kunnolla edes myöhemmin kevätlukukaudella 2006.

Verkossa on edelleen 22.2.2006 sinne asennetut Espoon kaupungin oppaat ”Tervetuloa ekaluokalle! Lukuvuosi 2006-2007” ja ”Yläkoululaisen opas – Lukuvuosi 2006–2007”. Niiden laatimisen aikaan oli jo käytössä Espoon-kanteluni ratkaisu, ja silti niiden luvussa ”Katsomusaineiden opetusjärjestelyt” (**liite 2**) on sama uskonnon valintaan pakottaminen kuin yllä mainitsemassani lomakkeessa.

Marita Uttamo vastasi 6.9.2006 lomakkeita lähettäessään, että heillä ei juuri-kaan ollut tuolloin verkossa tietoa, koska päivitysten aika oli meneillään. Päivitys koski myös noita kahta opasta kevääksi 2007. Viestinsä liitteessä olleessa kirjeessään hän kertoi: ”Muistioiden [siis Opetushallituksen kevään 2006] ilmestyttyä totesimme niiden tekstin niin selkeäksi, että olemme ohjeistaneet rehtorit itse toimimaan muistioiden ohjeiden mukaan. Konsultoivalta opettajalta on voinut kysyä apua. Usein kysymykset ovat kuitenkin koskeneet sellaisia katsomusainevalintaongelmia, jotka ovat ajankohtaistuneet mm huoltajien avioerojen myötä.” Tämä oli osa vastausta siihen kysymykseeni hänelle, mitä Espoon kaupunki oli tehnyt tämän muistioni asian suhteen. Päätöksenteko on siis hajautettu, eikä minulla ole varmaa käsitystä siitä, miten rehtorit ovat toimineet.

En siis tiedä, ovatko kaikki rehtorit tätä nykyä vaatineet jokaisen oletusarvosta poikkeavan katsomusopetusjärjestelyn lailliseksi perustaksi oppilaan kaikkien huoltajien allekirjoittaman asiakirjan. Sen perusteella, että yllä tarkasteleman kaltainen lomake saattoi olla verkossa vielä 22.8.2006, saa minut kuitenkin päättelemään, että tuskinpa kaikki rehtorit olivat sellaista vaatineet ja että kaiketi suurin osa ei ollut vaatinut, sillä muutoin lomake olisi ollut pikimmiten korjattava, myös verkkoon.

Näin ollen loppupäätelmäni on, että Espoon kaupungin perusopetuksessa ei ole täysin toteutettu sitä, minkä kantelussani voitin ja mitä korkeimman hallinto-oikeuden laintulkinta merkitsee.

Tätä epäilyäni ei hälvennä edes se, mitä Marita Uttamio edelleen kirjoitti: ”Jo lukuvuonna 2003–2004 ohjeistettiin rehtorit parhaaksi katsomallaan tavalla huolehtimaan siitä, että jokaisen luokan luterilaisessa opetuksessa olevat oppilaat (huoltajat) / opiskelijat, jotka eivät kuulu luterilaiseen kirkkoon, saavat tiedon mahdollisuudesta siirtyä elämänskatsomustiedon/muuhun heille mahdolliseen opetukseen. Rehtorit ovat esittäneet asian huoltajille ja huoltajat ovat kertoneet valinnastaan.” Toivon

toki, että suurimmassa osassa tapauksia tämä on johtanut oikeaan tietoon. Mutta kuinka rehtorit olisivat osanneet toimia täysin oikein, kun käytössä oli kuitenkin yllä tarkastelemani lomake, jossa laista oli pätemätön tulkinta?

Olen pahoillani siitä, että nämä kommenttini esitän vasta näin myöhäisessä vaiheessa noiden oppaiden laatimista ajatellen. Mutta silloinkin itse lomakkeiden on oltava kunnossa, ja rehtoreiden on järjestettävä kattava kysely siitä, onko nykyinen opetusjärjestely kunkin oppilaan osalta kaikkien huoltajien hyväksymä silloin, kun oppilas ei ole yllä tarkoittamassani oletusarvoisessa opetuksessa.

Jouni Luukkainen

matematiikan dosentti

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry, www.ateistit.fi

Castréninkatu 10 C 53, 00530 HELSINKI

p. (09) 191 51443, (09) 7534 703, jouni.luukkainen@helsinki.fi

Liitteet 1–2